

კანონის უკუძალის აკრძალვის პრობლემა მატერიალურ
სისხლის სამართალში
(სასამართლოს პრაქტიკის ანალიზი)

აბსტრაქტი

სისხლის სამართლის კანონი, ერთი მხრივ, დანაშაულებრივი ხელყოფისაგან იცავს ინდივიდუალურ და საყოველთაო სიკეთეებს, ხოლო, მეორე მხრივ, ბრალდებულთა და მსჯავრდებულთა უფლებებსა და თავისუფლებებს, სწორედ მათ სასარგებლოდ მოქმედი სისხლის სამართლის კანონის უკუძალის, ანალოგიის, ორჯერ დასჯის აკრძალვისა და სხვა საგარანტიო პირობების მეშვეობით. ყოველივე ეს კი იურიდიულ მეცნიერებაში ითვლება ზოგადსამართლებრივი პრინციპების (სამართლიანობის, კანონიერებისა და ჰუმანურობის) გამოვლინებად.

კანონიერების პრინციპი სამართლიანობისა და ჰუმანურობის პრინციპთან ერთად, სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპის არსებით ელემენტს წარმოადგენს და უშუალოდ შემხებლობაშია მატერიალურ სისხლის სამართალთან. ეროვნული თუ საერთაშორისო ნორმები მიუთითებენ, რომ, თუკი ქმედება მისი ჩადენის დროს სამართალდარღვევად არ ითვლებოდა არც ეროვნული და არც საერთაშორისო სამართალით, დაუშვებელია პირის მიმართ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრება. შესაბამისად, ამ დანაწესით ეროვნულ კანონმდებელს აკრძალული აქვს, გამოსცეს ნორმები, რომლებიც უკუძალით აწესებს ან ამკაცრებს პასუხისმგებლობას.

კანონმდებლის გარდა, ასევე მოსამართლეს უფლება არა აქვს, პასუხისმგებლობის დაკისრების დროს, უკუძალით გამოიყენოს სამართლის ნორმა, თუკი იგი პირის მდგომარეობას აუარესებს. იმის შემოწმება კი, წარმოადგენს თუ არა ესა თუ ის ქმედება ეროვნული ან საერთაშორისო სამართლის დარღვევას, არის სწორედ შიდასახელმწიფოებრივი სასამართლო ინსტანციების ამოცანა და მსჯელობის საკითხი.

წინამდებარე სტატიაში განხილულია, თუ რამდენად სწორად არის კანონიერების ეს უმნიშვნელოვანესი პრინციპი რეალიზებული

* სამართლის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, თბილისის სააპელაციო სასამართლოს მოსამართლე [lavrenti.maglakelidze@tsu.ge]

შიდაეროვნული სასამართლოების მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებებში. ნაშრომში ყურადღება გამახვილებულია კანონის უკუძალის გამოყენების პრობლემაზე როგორც ხანდაზმულობის ვადებთან მიმართებით და ასევე პირობით მსჯავრის შემთხვევაში, თუკი ხდება პირობითი მსჯავრის შეცვლა ან შემსუბუქება, როგორ უნდა გადაწყდეს პირის პასუხისმგებლობის საკითხი. სტატიაში ასევე განხილულია ბლანკეტური ნორმებთან დაკავშირებით კანონის უკუძალის აკრძალვის პრინციპის გამოყენების პრაქტიკული მაგალითები. ყველა დასახელებული პრობლემა გაანალიზებულია საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების საფუძველზე, რის შემდეგაც, ავტორის მიერ გაკეთებულია საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-3 მუხლის კონსტიტუციის შესაბამისი ინტერპრეტაცია.

I. შესავალი

სისხლის სამართლის კანონი, ერთი მხრივ, დანაშაულებრივი ხელყოფისაგან იცავს ინდივიდუალურ და საყოველთაო სიკეთეებს, ხოლო, მეორე მხრივ, ბრალდებულთა და მსჯავრდებულთა უფლებებსა და თავისუფლებებს, სწორედ მათ სასარგებლოდ მოქმედი სისხლის სამართლის კანონის უკუძალის, ანალოგიის, ორჯერ დასჯის აკრძალვისა და სხვა საგარანტიო პირობების მეშვეობით. ყოველივე ეს კი იურიდიულ მეცნიერებაში მიიჩნევა ზოგადსამართლებრივი პრინციპების (სამართლიანობის, კანონიერებისა და ჰუმანურობის) გამოვლინებად.¹

კანონიერების პრინციპი სამართლიანობისა და ჰუმანურობის პრინციპთან ერთად, სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპის არსებით ელემენტს წარმოადგენს და უშუალოდ შემხებლობაშია მატერიალურ სისხლის სამართალთან.² როგორც საქართველოს კონსტიტუციის 31-ე მუხლის მე-9 პუნქტი და საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-3 მუხლი, ასევე ადამიანის უფლებათა დაცვის ევროპული კონვენციის მე-7 მუხლი ერთმნიშვნელოვნად მიუთითებს, რომ, თუკი ქმედება მისი ჩადენის დროს სამართალდარღვევად არ ითვლებოდა არც ეროვნული

¹ შეად. თინათინ წერეთელი, „სისხლის სამართლის კანონის მოქმედება დროში“ (1967) 2 საბჭოთა სამართალი 16; ოთარ გამყრელიძე, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის განმარტება (2008) 54-61; მერაბ ტურავა, სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა (მეცხრე გამოცემა, 2013) 24; ლევან ხარანაული, „სისხლის სამართლის კანონის საგარანტიო ფუნქცია“ (2008) 1 მართლმსაჯულება და კანონი 51.

² შეად. მერაბ ტურავა, „სამართლიანი სასამართლოს უფლება“ წიგნში ირაკლი ბურდული და სხვა, საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი, თავი მეორე, საქართველოს მოქალაქეობა, ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი (2013) 555.

და არც საერთაშორისო სამართლით, დაუშვებელია, პირის მიმართ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრება. შესაბამისად, კონსტიტუციის, სისხლის სამართლის კანონითა და ევროპული კონვენციის ამ დანაწესით, ეროვნულ კანონმდებელს აკრძალული აქვს, გამოსცეს ნორმები, რომლებიც უკუძალით აწესებს ან ამკაცრებს პასუხისმგებლობას.

კანონმდებლის გარდა, ასევე მოსამართლეს უფლება არა აქვს, პასუხისმგებლობის დაკისრების დროს, უკუძალით გამოიყენოს სამართლის ნორმა, თუკი იგი პირის მდგომარეობას აუარესებს. ამდენად, ყველა შემთხვევაში როდი ეძლევა სისხლის სამართლის კანონს უკუძალა, არამედ მხოლოდ მაშინ, როცა საერთოდ აუქმებს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას რომელიმე ქმედების ჩადენისათვის ან ამსუბუქებს სასჯელს. იმის შემოწმება კი, წარმოადგენს თუ არა ესა თუ ის ქმედება ეროვნული ან საერთაშორისო სამართლის დარღვევას, არის სწორედ შიდასახელმწიფოებრივი სასამართლო ინსტანციების ამოცანა და მსჯელობის საკითხი.³

წინამდებარე სტატიის განხილვის საგანია, თუ რამდენად სწორად არის კანონიერების ეს უმნიშვნელოვანესი პრინციპი რეალიზებული შიდაეროვნული სასამართლოების მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებებში. აღნიშნული პრობლემა ასევე გაანალიზდება საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების საფუძველზე, რის შემდეგაც, მოხდება საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-3 მუხლის კონსტიტუციის შესაბამისი ინტერპრეტაცია.

II. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკა კანონის უკუძალის აკრძალვის პრინციპთან მიმართებით

კანონის უკუძალის აკრძალვასთან დაკავშირებით, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკა საკმაოდ ფართოა. მათ შორის, საინტერესო და ყურადსაღებია 2009 წლის 13 მაისის გადაწყვეტილება,⁴

³ Judgment of the European Court of Human Rights N36376/04 “Kononov v. LVA”, 17 May 1996. პარაგრაფი 187.

⁴ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე N1/1/428,477,459 „საქართველოს სახალხო დამცველი, საქართველოს მოქალაქე ელგუჯა საბაური და რუსეთის მოქალაქე ზვიად მანია საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, 2019 წლის 13 მაისი. აღნიშნულ გადაწყვეტილებაზე განსხვავებული მოსაზრების თაობაზე იხ. ქეთევან ერემადის, კონსტანტინე ვარძელაშვილისა და ვახტანგ გვარამიას განსხვავებული აზრი. იხ. ასევე ამ გადაწყვეტილების კრიტიკული ანალიზი დავით სულაქველიძის სამეცნიერო სტატიაში: დავით სულაქველიძე, „სისხლის სამართლის კანონის უკუძალის შესახებ – კომენტარი საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებაზე“ (2010) 2 საკონსტიტუციო სასამართლოს მიმოხილვა 144-157.

რომელიც ეხება პიროვნების საზიანოდ კანონის უკუძალის აკრძალვის სხვადასხვა ასპექტებს. კერძოდ, აღნიშნულ გადაწყვეტილებაში მთავარ საკითხს წარმოადგენდა სისხლის სამართლის კანონის უკუძალით გამოყენება ხანდაზმულობის ვადებთან დაკავშირებით. მართალია, საკონსტიტუციო სასამართლომ არაკონსტიტუციურად არ ცნო გასაჩივრებული საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-3 მუხლის პირველი ნაწილის დანაწესი, თუმცა მოახდინა მისი ინტერპრეტაცია კონსტიტუციის შესაბამისად. სახელდობრ, სასამართლომ მნიშვნელოვანი განმარტებები გააკეთა ხანდაზმულობის ვადებისა და პირობითი მსჯავრის მიმართ უკუძალის გამოყენების თაობაზე.

უფრო კონკრეტულად, საკონსტიტუციო სასამართლომ წარსულში ჩადენილი ქმედებისათვის დაწესებული სისხლისსამართლებრივი დევნის ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ ხანდაზმულობის ვადის გაზრდა და მისთვის უკუძალის მინიჭება მიიჩნია არაპირდაპირ ქმედების დანაშაულებრიობის დაწესებად.⁵ მაგრამ იმ შემთხვევაში, თუ ვადა გაიზარდა ხანდაზმულობის თავდაპირველი ვადის ამოწურვამდე, მაშინ მდგომარეობის ასეთი დამძიმებისათვის უკუძალის მინიჭება ჩათვალა დასაშვებად და არ მიიჩნია კონსტიტუციის დარღვევად.⁶

საინტერესო განმარტება გააკეთა საკონსტიტუციო სასამართლომ ამავე გადაწყვეტილებაში კიდევ ერთ მნიშვნელოვან სამართლებრივ ინსტიტუტზე - პირობით მსჯავრზე მსჯელობისას.

სასამართლოს გადაწყვეტილებით, კანონის უკუძალის აკრძალვა მოქმედებს არა მარტო სისხლის სამართლის კერძო ნაწილის, არამედ ზოგადი ნაწილის ნორმებზეც, მათ შორის, პირობით მსჯავრზეც.⁷ პირობითი მსჯავრის გაუქმება სასამართლომ მიიჩნია სასჯელის გამკაცრებად და სასჯელის მოხდის ფორმად. კერძოდ, სასამართლოს განმარტებით, „მცდარად უნდა ჩაითვალოს ის აზრი, რომ სადავო ნორმები, რომლებიც უკუძალის აკრძალვის პრინციპს ეხება, არ შეიძლება გამოყენებული იქნეს სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილით მოწესრიგებული ურთიერთობების მიმართ და, შესაბამისად, აღნიშნული გარანტიები არ უნდა გავრცელდეს პირობით მსჯავრზე“.⁸ სასამართლოს განმარტებით, „უკუძალის აკრძალვის გარანტია მთელი სისხლის სამართლისათვის, როგორც ნორმათა ორგანული კავშირისათვის გათვალისწინებული გარანტიაა და

⁵ შეად. მერაბ ტურავა, სისხლის სამართალი, დანაშაულის მოძღვრება (2011) 107-123; ფრიდონ დიასამიძე, „სასამართლოს მიერ უკუძალის გამოყენების პრობლემატური საკითხები“ (2021) 16 სამართალი და მსოფლიო 79-83.

⁶ შეად. ტურავა, *supra* სქოლიო 2, 560.

⁷ *ibid.*

⁸ *ib.* სქოლიო 4 *supra*, პარაგრაფი 33.

არა მისი ერთი ნაწილისათვის. როცა საუბარია კანონის უკუძალაზე, აქ მოიაზრება სისხლის სამართლის ნორმათა მთელი სხეული”.⁹

ამდენად, საკონსტიტუციო სასამართლოს ამ განმარტებით, სასამართლო შეეცადა შეეცვალა საქართველოს საერთო სასამართლოების იმდროინდელი არასწორი პრაქტიკა, რომლის თანახმადაც, კანონის უკუძალის აკრძალვის გარანტია სისხლის სამართლის კოდექსის მხოლოდ კერძო ნაწილის ნორმებზე ვრცელდებოდა.¹⁰ თუმცა, რამდენად აისახა საკონსტიტუციო სასამართლოს ეს დებულება შიდაეროვნული სასამართლოების მიერ შემდგომში მიღებულ გადაწყვეტილებებში, ამაზე ქვემოთ ვიმსჯელებთ.

აღსანიშნავია, რომ კანონის უკუძალის აკრძალვის წესის შესახებ საკონსტიტუციო სასამართლომ სხვა გადაწყვეტილებებშიც იმსჯელა.¹¹ ყველა საქმე დოქტრინალური თვალსაზრისით საინტერესოა. თუმცა, ამ მხრივ, შეიძლება გამოვყოთ 2019 წლის 20 სექტემბრის

⁹ ibid.

¹⁰ შეად. ტურავა, supra სქოლიო 2, 560.

¹¹ მაგალითისათვის იხ. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე N1/4/557,571,576 „საქართველოს მოქალაქეები - ვალერიან გელბახიანი, მამუკა ნიკოლაიშვილი და ალექსანდრე სილაგაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, 2014 წლის 13 ნოემბერი, სადაც საკონსტიტუციო სასამართლომ განმარტა: „საქართველოს კონსტიტუციის 42-ე მუხლის მე-5 პუნქტის მე-2 წინადადება ადგენს პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელი და გამაუქმებელი კანონის უკუძალით გავრცელებისთვის კონსტიტუციურ საფუძველს. მართალია, ის არ ბოჭავს ხელისუფლებას ისეთივე აბსოლუტური, უპირობო ვალდებულებით, როგორსაც წარმოადგენს ამავე ნორმით გათვალისწინებული პასუხისმგებლობის დამდგენი ან დამამძიმებელი კანონის უკუძალით გავრცელების აკრძალვა, მაგრამ ნამდვილად, დამატებით ზღუდავს სახელმწიფოს თავისუფალი მიხედვლების ფარგლებს პრინციპით - არ მოხდეს ადამიანის თავისუფლებაში ჩარევა მაშინ, როდესაც ამის აუცილებლობა არ/ალარ არსებობს და იმაზე უფრო მკაცრად, ვიდრე ეს ობიექტურად აუცილებელია კონკრეტული ლეგიტიმური მიზნების დასაცავად.“ იხ. ასევე: საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე N3/1/633,634 „საქართველოს უზენაესი სასამართლოს კონსტიტუციური წარდგინება საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 260-ე მუხლი მე-5 ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტის კონსტიტუციურობის თაობაზე“ და „საქართველოს უზენაესი სასამართლოს კონსტიტუციური წარდგინება საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 306-ე მუხლის მე-4 ნაწილის და 269-ე მუხლის მე-5 ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტის კონსტიტუციურობის თაობაზე“, 2016 წლის 13 აპრილი. ამ გადაწყვეტილებაში სასამართლომ მიუთითა: „გაუქმებული კანონის საფუძველზე პირის გასამართლება, გამამტყუნებელი განაჩენის გამოტანა და სასჯელის დანიშვნა, თავისთავად, წარმოადგენს პირისთვის პასუხისმგებლობის დაკისრებას ქმედების ჩადენის დროს მოქმედი კანონის საფუძველზე. საკონსტიტუციო სასამართლოს პოზიციით, ამ დასკვნას ვერ ცვლის ის ფაქტი, რომ შესაბამისი ქმედების დეკრიმინალიზაციის დამდგენი ახალი კანონის საფუძველზე პირი თავისუფლდება დანიშნული სასჯელის მოხდისგან. პირის დამნაშავედ და ბრალეულად ცნობა, რაც გულისხმობს მის გაკიცხვას ჩადენილი მართლსაწინააღმდეგო ქმედებისთვის უკვე წარმოადგენს მისი ინტერესების შეზღუდვას სახელმწიფოს მიერ ჩადენილი სამართალდარღვევის პასუხად და, ამდენად, უნდა ჩაითვალოს „პასუხისმგებლობად“ კონსტიტუციის 42-ე მუხლის მე-5 პუნქტის მიზნებისთვის.“ ამ გადაწყვეტილების ანალიზი იხ. მაია კოპალეიშვილი, „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს სამართალწარმოების პრაქტიკა სისხლის სამართლის სფეროში“ წიგნში მაია ივანიძე (რედ.), ნონა თოდუა 60 (საიუბილეო კრებული, 2021) 69.

გადაწყვეტილება.¹² იგი უკავშირდება 2007 წლის 4 ივლისის კანონის კონსტიტუციურობის საკითხს. უფრო კონკრეტულად, ამ კანონით სისხლის სამართლის კოდექსში განხორციელდა საკანონმდებლო ცვლილებები, მათ შორის, ახლებურად ჩამოყალიბდა არაერთგზისი დანაშაულის ცნება,¹³ რომლის თანახმადაც, არაერთგზისი დანაშაულად ჩაითვალა წინათ ნასამართლევი პირის მიერ სისხლის სამართლის კოდექსის იმავე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულის ჩადენა მაშინ, როცა სისხლის სამართლის კოდექსის ძველი რედაქციით განსაზღვრული ანალოგიური ნორმა, არაერთგზისობის ცნებაში „ნასამართლობის“ ელემენტს ამგვარი ფორმულირებით არ ითვალისწინებდა.

სადავო კანონის მე-2 მუხლი არეგულირებდა ზემოხსენებული წესის დროში მოქმედების საკითხს და ადგენდა, რომ აღნიშნული რეგულაცია არ უნდა გავრცელებულიყო ამ კანონის ამოქმედებამდე ჩადენილ ქმედებებზე.¹⁴

კანონის სწორედ ეს დანაწესი გახდა დავის საგანი საკონსტიტუციო სასამართლოში. მოსარჩელის პოზიციით, სისხლის სამართლის კოდექსში 2007 წლის 4 ივლისს განხორციელებული ცვლილებების შედეგად, ქმედების არაერთგზისი დანაშაულად დაკვალიფიცირების აუცილებელი პირობა გახდა ნასამართლევი პირის მიერ იმავე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულის ჩადენა.¹⁵ არაერთგზისობის ცნებაში ნასამართლობის ელემენტის შემოტანით კი, შემცირდა იმ პირთა წრე, ვის მიერ ჩადენილი ქმედებაც შესაძლოა, დაკვალიფიცირებულიყო არაერთგზისი დანაშაულად. იმ შემთხვევაში, თუ მოსარჩელის მიერ ჩადენილი დანაშაული¹⁶ შეფასდებოდა 2007 წლის 4 ივლისის სისხლის სამართლის კოდექსში განხორციელებული ცვლილებების გათვალისწინებით, მისი ქმედება ვერ დაკვალიფიცირდებოდა არაერთგზისი დანაშაულად, რადგან იგი არ ყოფილა იმავე ქმედებისათვის წინათ ნასამართლევი პირი. აღნიშნული კი გამოიწვევდა მისთვის შედარებით მსუბუქი სასჯელის დაკისრებას.

საკონსტიტუციო სასამართლომ დეტალურად გააანალიზა სისხლის სამართლის კოდექსის მე-15 მუხლის (არაერთგზისი დანაშაული) როგორც მოქმედი, ისე ცვლილებამდე არსებული რედაქციების შინაარსი და დაასკვნა, რომ უკუძალით გამოყენების უფლება, რაც გარანტირებულია

¹² შეად. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე N2/4/1365 „ბადრი ბეჟანიძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, 2019 წლის 20 სექტემბერი.

¹³ მუხლი 15, საქართველოს კანონი „საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი“ <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/16426?publication=241>> [15.3.2022].

¹⁴ იხ. სქოლიო 12 supra.

¹⁵ ibid.

¹⁶ მოსარჩელე მსჯავრდებული იყო სადავო კანონის ამოქმედებამდე ორჯერ განზრახ მკვლელობის ჩადენისათვის, ამასთან, ორივე განზრახ მკვლელობის ეპიზოდი ერთი განაჩენის საფუძველზე დაკვალიფიცირდა, როგორც განზრახ მკვლელობა ჩადენილი არაერთგზისი.

საქართველოს კონსტიტუციის 31-ე მუხლის მე-9 პუნქტის მე-2 წინადადებით, ვრცელდება ყველა იმ საკანონმდებლო აქტზე, რომელიც იწვევს სასჯელის შემსუბუქებას ან სასჯელისგან გათავისუფლებას და რომლის მიღებაც „ნაკარნახევია საზოგადოების ჰუმანიზმითა ან ცვლილებამდე არსებული სასჯელის ზომის საჭიროების არარსებობით“.¹⁷

საკონსტიტუციო სასამართლოს განმარტებით, პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელი ან გამაუქმებელი კანონის უკუძალით გამოყენების კონსტიტუციური უფლება ვრცელდება სწორედ ისეთ შემთხვევებზე, როდესაც კანონმდებლის გადაწყვეტილებით შემცირდა ან გაუქმდა კონკრეტული დანაშაულისათვის გათვალისწინებული სასჯელის ზომა.¹⁸ „ზემოხსენებული კონსტიტუციური უფლების მიზანმიმართულება კი არის ის, რომ პირის ქმედებაზე გავრცელდეს პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელი იმგვარი საკანონმდებლო ცვლილება, რომელიც განპირობებულია ამა თუ იმ ქმედების მიმართ საზოგადოების უფრო შემწყნარებლური დამოკიდებულებით ან ცვლილებამდე არსებული მკაცრი სასჯელის ფარგლებში პირთა დასჯის საჭიროების არარსებობით.“¹⁹ სასამართლო იქვე მიუთითებს, რომ „პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელი ან გამაუქმებელი კანონის უკუძალით გავრცელების უფლების სულისკვეთებაა, რომ ადამიანებმა სრულყოფილად ისარგებლონ საზოგადოებისა და სამართლის განვითარების, პროგრესული, ჰუმანური აზროვნების იმ პოზიტიური შედეგებით, რომელიც აისახება სისხლის სამართლის პოლიტიკასა და კონკრეტული პასუხისმგებლობის ზომებზე“.²⁰

სწორედ ამიტომ, სასამართლოს პოზიციით, სადავო ნორმით არალეგიტიმურად იზღუდებოდა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-15 მუხლის პირველი ნაწილის შეცვლილი რედაქციის უკუძალით გავრცელება სადავო კანონის ამოქმედებამდე ჩადენილ ქმედებებზე. გამომდინარე აქედან, საკონსტიტუციო სასამართლომ არაკონსტიტუციურად ცნო საქართველოს 2007 წლის 4 ივლისის კანონის მე-2 მუხლის დანაწესი (არაერთგზის დანაშაულად ითვლება წინათ ნასამართლავი პირის მიერ სსკ-ის კოდექსის იმავე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულის ჩადენა), რომლის მიხედვითაც, აღნიშნული რეგულაცია არ უნდა გავრცელებულიყო ამ კანონის ამოქმედებამდე ჩადენილ ქმედებებზე.

ამრიგად, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს სამართალწარმოების პრაქტიკა კანონის უკუძალის აკრძალვის პრობლემასთან

¹⁷ იხ. სქოლიო 12 supra.

¹⁸ ibid.

¹⁹ ibid.

²⁰ შეად. სქოლიო 11 supra; იხ. ასევე: სქოლიო 12 supra.

მიმართებაში საკმაოდ ფართო და საინტერესოა. სასამართლოს არაერთ გადაწყვეტილებაში ცალსახადაა აღიარებული კანონის უკუძალის აკრძალვის პრინციპის მნიშვნელობა და მისი დანიშნულება. კერძოდ, ხსენებული პრინციპის უმთავრესი დანიშნულებაა, კანონმდებელმა არ გადაწყვიტოს წარსული ქმედებებისათვის პირების მკაცრად დასჯა იმ პირობებში, როდესაც შეცვლილი კანონმდებლობა სამომავლოდ იმავე ქმედებებისათვის შედარებით მსუბუქი პასუხისმგებლობის ზომას ითვალისწინებს. პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელი ან გამაუქმებელი კანონის უკუძალით გამოყენების კონსტიტუციური უფლება ვრცელდება სწორედ ისეთ შემთხვევებზეც, როდესაც კანონმდებლის გადაწყვეტილებით, შემცირდა ან გაუქმდა კონკრეტული დანაშაულისათვის გათვალისწინებული სასჯელის ზომა.²¹ უფლების შეზღუდვა კი იმ მიზნით, რომ ხელყო ამ უფლებით დაცული ფუნდამენტური სიკეთე, საკონსტიტუციო სასამართლოს პოზიციით, თავად უფლების არსის საწინააღმდეგოა და, შესაბამისად, უცხოა კონსტიტუციურსამართლებრივი წესრიგისათვის.²²

III. სამართო სასამართლოების პრაქტიკის მიმოხილვა კანონის უკუძალის აკრძალვის პრინციპთან მიმართებით

1. ხანდაზმულობის ვადებთან დაკავშირებით საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განმარტება

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 13 მაისის გადაწყვეტილების შემდგომ,²³ საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ ანალოგიურ პრობლემაზე მალევე მიიღო საინტერესო გადაწყვეტილება. კერძოდ, საქმე ეხება 2009 წლის 28 მაისის გადაწყვეტილებას.²⁴ საქმის მასალების მიხედვით კი, დანაშაულის ჩადენაში მხილებულ ორ პირს მსჯავრი დაედო სამსახურებრივ გულგრილობაში დანაშაული გათვალისწინებული საქართველოს სსკ-ის 342-ე მუხლის მეორე ნაწილით.

მოცემულ შემთხვევაში, დაცვის მხარის მთავარი არგუმენტი, თუ რატომ უნდა გათავისუფლებულიყვნენ მსჯავრდებულები სასჯელის მოხდისაგან იყო ის, რომ სისხლის სამართლის კოდექსის 71-ე მუხლის²⁵ პირველი ნაწილის „ა“ ქვეპუნქტის საფუძველზე, მსჯავრდებულებისათვის შერაცხული დანაშაულის ხანდაზმულობის ვადა დანაშაულის ჩადენის მომენტში (2004 წლის 1

²¹ შეად. სქოლიო 12 supra.

²² ibid.

²³ იხ. სქოლიო 4 supra.

²⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე N2კ-99აპ-09, 2009 წლის 28 მაისი.

²⁵ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება ხანდაზმულობის ვადის გასვლის გამო.

იანვრამდე) იყო ორი წელი,²⁶ რაც სისხლისსამართლებრივი პასუხისგებაში მიცემის მომენტში (2006 წლის 12 სექტემბერი) უკვე გასული უნდა ყოფილიყო. აქედან გამომდინარე, დაცვის მხარის არგუმენტით, მსჯავრდებულებს რომც ჩაედინათ დანაშაული, ისინი უნდა გათავისუფლებულიყვნენ სასჯელის მოხდისაგან ასეთი დანაშაულებისათვის დაწესებული ხანდაზმულობის ვადის გასვლის გამო.

უზენაესმა სასამართლომ დაცვის მხარის საკასაციო საჩივარი ამ ნაწილში დააკმაყოფილა. კერძოდ, მან გაიზიარა საჩივარში მოყვანილი არგუმენტები ხანდაზმულობის ვადებთან დაკავშირებით და ამით, პრაქტიკულად, გაითვალისწინა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 13 მაისის გადაწყვეტილებაში მოყვანილი დასაბუთება ხანდაზმულობის ვადებთან მიმართებაში.

კერძოდ, საკასაციო პალატამ განმარტა, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსს 71-ე მუხლის პირველ ნაწილს „გ1“ ქვეპუნქტი დაემატა 2006 წლის 25 ივლისს²⁷ და, შესაბამისად, ამ ცვლილებების ამოქმედებამდე უკვე გასული იყო ზემოხსენებული მსჯავრდებულთა მიერ ჩადენილი ქმედებისათვის ამავე მუხლით დადგენილი ხანდაზმულობის ორწლიანი ვადა. გამომდინარე აქედან, აღნიშნულ საკანონმდებლო ცვლილებას უკუძალა ვერ ექნებოდა მსჯავრდებულების მიერ ჩადენილ ქმედებებზე.²⁸ სწორედ ამიტომ, მსჯავრდებულები სასამართლომ დამნაშავედ ცნო წარდგენილ ბრალდებაში, თუმცა ისინი გაათავისუფლა სასჯელის მოხდისაგან, მათ მიერ ჩადენილი ქმედებისათვის სისხლისსამართლებრივი დევნის ხანდაზმულების ვადის გასვლის გამო.²⁹

უზენაესი სასამართლოს აღნიშნული დასაბუთება და არგუმენტაცია სრულიად შესაბამისობაშია საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 13 მაისის გადაწყვეტილებასთან. მართლაც, თუ კანონმა დააწესა ხანდაზმულობის ახალი ვადები, გამოიყენება ახალი კანონი მაშინაც კი, თუ ის აუარესებს პირის მდგომარეობას, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა ასეთი გაუარესება მოხდა ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ. ასეთ დროს, საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებით, ახალ კანონს არ ექნება უკუძალა.³⁰

²⁶ 2006 წლის 25 ივლისამდე ასეთი კატეგორიის დანაშაულებისათვის ხანდაზმულობის ვადა იყო 2 წელი.

²⁷ აღნიშნული ცვლილებით, სამოხელეო დანაშაულებისათვის 332-ე-342-ე მუხლებით გათვალისწინებული ხანდაზმულობის ვადა განისაზღვრა 15 წლით.

²⁸ იხ. სქოლიო 24 supra.

²⁹ ibid.

³⁰ იხ. სქოლიო 4 supra; შეად. ასევე: მერაბ ტურავა და ნინო გვენეტაძე, სისხლის სამართლის საქმეებზე გადაწყვეტილების მიღების მეთოდოლოგია (2005) 17; ტურავა, supra სქოლიო 1, 29. აღნიშნული პოზიცია გაზიარებულია ასევე აშშ-ის უზენაესი სასამართლოს მიერ მიღებულ ერთ-ერთ გადაწყვეტილებაშიც

2. პირობით მსჯავრთან დაკავშირებით საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განმარტება

უზენაესი სასამართლოს მიერ ხანდაზმულობის ვადებთან დაკავშირებით გაკეთებული განმარტებისგან განსხვავებით, პირობით მსჯავრთან მიმართებით უზენაესმა სასამართლომ არ გაიზიარა საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 13 მაისის გადაწყვეტილება. მოცემულ შემთხვევაში, საქმე ეხება უზენაესი სასამართლოს მიერ მიღებულ 2016 წლის 28 ივნისის გადაწყვეტილებას.³¹

კერძოდ, საქმის მასალების მიხედვით, რუსთავის საქალაქო სასამართლოს 2010 წლის 4 ივნისის განაჩენით, ჯ.ზ. ცნობილ იქნა დამნაშავედ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 143-ე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულის ჩადენისათვის და სასჯელის სახედ და ზომად განესაზღვრა შვიდი წლით თავისუფლების აღკვეთა, რაც ჩაეთვალა პირობით მსჯავრად და გამოსაცდელ ვადად დაუდგინდა რვა წელი.

2013 წლის 10 დეკემბერს მსჯავრდებულმა და მისმა ინტერესების დამცველმა ადვოკატებმა შუამდგომლობით მიმართეს თბილისის სააპელაციო სასამართლოს და ითხოვეს ახლად გამოვლენილ გარემოებათა გამო განაჩენის გადასინჯვა და გამოსაცდელი ვადის შემცირება, ვინაიდან სისხლის სამართლის კანონში შევიდა ცვლილება, რომლითაც შემცირდა გამოსაცდელი ვადის ხანგრძლივობა 1-დან 6 წლამდე. გამომდინარე აქედან, დაცვის მხარის არგუმენტაციით, ახალ კანონს, რომელიც ადგენდა მსჯავრდებულისათვის საშეღავათო პირობებს, უნდა მისცემოდა უკუქცევითი ძალა.³²

საკასაციო პალატამ არ დააკმაყოფილა ზემოაღნიშნული საჩივარი და მიუთითა, რომ მსჯავრდებულის მიმართ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით დანიშნული პირობითი მსჯავრი და მასთან დაკავშირებული გამოსაცდელი ვადაც წარმოადგენდა არა სასჯელს, არამედ სასჯელის მოხდის კანონით გათვალისწინებულ სპეციალურ რეჟიმს. შესაბამისად, კანონში ამ კუთხით ცვლილების შეტანა ვერ

(სტოგნერი კალიფორნიის წინააღმდეგ, 123 S. Ct. 2446 (2003)), რომლის თანახმად, კალიფორნიის კანონი, რომელიც ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შედეგ აახლებდა სისხლისსამართლებრივ დევნას, ჩაითვალა აშშ-ის კონსტიტუციის პირველი მუხლის მე-9 პარაგრაფის დარღვევად, რომელიც კრძალავდა ex post facto კანონმდებლობის მიღებას. სასამართლომ აღნიშნა, რომ რადგანაც ხანდაზმულობის ვადის გასვლის გამო პირს აღარ ეკისრებოდა პასუხისმგებლობა, ხოლო ახალი კანონით მოხდა მისი დაკისრება, ეს ვითარება ტოლფასია იმ სიტუაციისა, როდესაც კონკრეტული ქმედება არ არის დასჯადი, ხოლო ახალი კანონით იგივე ქმედება ხდება დასჯადი.

³¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე N8აგ-16, 2016 წლის 28 ივნისი.

³² ibid.

გახდებოდა ახლად გამოვლენილ გარემოებათა გამო განაჩენის გადასინჯვის საფუძველი, რადგან სისხლის სამართლის კანონს მხოლოდ მაშინ აქვს უკუძალა, როცა იგი საერთოდ აუქმებს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას რომელიმე ქმედების ჩადენისათვის ან ამსუბუქებს სასჯელს. პირობითი მსჯავრი კი, სასამართლოს პოზიციით, არ არის არც სასჯელის სახე და არც სასჯელის მოხდის ფორმა.

ამდენად, საკასაციო პალატამ, ამ მხრივ სრულად გაიზიარა სააპელაციო სასამართლოს მოტივები და დასაბუთება შუამდგომლობასთან დაკავშირებით და აღნიშნა, რომ მოცემულ შემთხვევაში არ არსებობდა გასაჩივრებული გადაწყვეტილების გაუქმების სამართლებრივი საფუძველი.³³

3. სისხლის სამართლის კანონში მოცემულ ბლანკეტურ ნორმებთან დაკავშირებით უზენაესი სასამართლოს განმარტება

სისხლის სამართლის კოდექსში არსებულ ბლანკეტურ დელიქტებთან მიმართებით კანონის უკუძალის აკრძალვის პრინციპის დაცვა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხია. ამ კუთხით ქართული სასამართლო პრაქტიკიდან რამდენიმე გადაწყვეტილებას გაავანალიზებთ. ერთი-ერთი ასეთი გადაწყვეტილება კი უზენაესმა სასამართლომ 2009 წლის 10 სექტემბერს მიიღო.³⁴

საქმის არსი მდგომარეობდა შემდეგში: ნ.ჩ. 2008 წლის 9 სექტემბერს ცნობილი იქნა დამნაშავედ და მიესაჯა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 273-ე მუხლით გათვალისწინებული სასჯელი 1 წლით თავისუფლების აღკვეთა, რაც ჩაეთვალა პირობით მსჯავრად, იმავე გამოსაცდელი ვადით. აღნიშნული განაჩენით, დადასტურებულად იქნა მიჩნეული, რომ ნ.ჩ.-მ ჩაიდინა ნარკოტიკული საშუალების უკანონოდ მოხმარება ჩადენილი ასეთი ქმედებისათვის ადმინისტრაციულ სახდელშეფარდებული პირის მიერ. მსჯავრდებულის ქმედება კი გამოიხატა შემდეგში:

2007 წლის 12 ივნისს ნარკოტიკული საშუალების ექიმის დანიშნულების გარეშე, უკანონოდ მოხმარებისათვის ნ.ჩ.-ს გორის რაინული სასამართლოს მოსამართლის დადგენილებით, ადმინისტრაციული სახდელის სახით განესაზღვრა ჯარიმა - 500 ლარის ოდენობით. მიუხედავად

³³ ibid.

³⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე N41საგ-09, 2009 წლის 10 სექტემბერი.

აღნიშნულისა, ადმინისტრაციული სახდელის შეფარდების შემდეგ ნ.ჩ-მ კვლავ ჩაიდინა ანალოგიური ქმედება, კერძოდ, 2008 წლის 25 ივნისს ქალაქ ქუთაისში იპოვა ნარკოტიკული საშუალება და პირადად მოიხმარა.

მსჯავრდებული ნ.ჩ. საჩივრით ითხოვდა, ახლად გამოვლენილ გარემოებათა გამო, გორის რაიონული სასამართლოს 2008 წლის 9 სექტემბრის განაჩენის გაუქმებას და სისხლის სამართლის საქმის შეწყვეტას იმ საფუძველით, რომ 2009 წლის 27 მარტს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსში შევიდა ცვლილება, რომლის თანახმადაც, ადმინისტრაციულ სახდელდაუდებლად ჩაითვალა ის პირი, ვინც სახდელის მოხდის დღიდან ერთი წლის განმავლობაში არ ჩაიდენდა ახალ ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევას. გამომდინარე აქედან, მსჯავრდებული საჩივარში უთითებდა, რომ ახალი საკანონმდებლო რეგულაციით, უმჯობესდებოდა მისი მდგომარეობა, რადგან სახდელის სახით ჯარიმის დაკისრების დღიდან, მის შემთხვევაში გასული იყო ერთი წელი - 2007 წლის 12 ივნისს მან პირველად მოიხმარა უკანონოდ ნარკოტიკული საშუალება, ხოლო მეორედ - 2008 წლის 25 ივნისს.³⁵

საკასაციო პალატამ შეისწავლა საჩივრის საფუძველიანობა და მიიჩნია, რომ იგი არ უნდა დაკმაყოფილებულიყო. აღნიშნულის თაობაზე სასამართლომ შემდეგი სახის განმარტება გააკეთა: „ქმედების დანაშაულებრიობას აწესებს და სასჯელს ადგენს მხოლოდ სისხლის სამართლის კოდექსი, რომლის მე-3 მუხლში ნათლადაა აღნიშნული, რომ უკუძალა აქვს მხოლოდ სისხლის სამართლის კანონს, თუ იგი აუქმებს ქმედების დანაშაულებრიობას ან ამსუბუქებს სასჯელს. ამდენად, უსაფუძვლოა საჩივრის ავტორის მითითება ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კანონში შეტანილი ცვლილების გამო მსჯავრდებულის მიმართ საქმის შეწყვეტის შესახებ“.³⁶

ამრიგად, სასამართლომ უარი უთხრა საჩივრის დაკმაყოფილებაზე მსჯავრდებულს იმ საფუძველით, რომ აღნიშნული საკანონმდებლო ცვლილება უკავშირდებოდა ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის ნორმებს და არა სისხლის სამართლის კანონში განხორციელებულ ცვლილებას.

ანალოგიური განმარტება გააკეთა უზენაესმა სასამართლომ კიდევ ერთ საქმეზე. კერძოდ, საუბარია უზენაესი სასამართლოს 2008 წლის 28 მაისის გადაწყვეტილების შესახებ.³⁷ მოცემულ შემთხვევაშიც მსჯავრდებულ ტ.ძ-ს მსჯავრი დაედო სსკ-ის 214-ე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულის

³⁵ ibid.

³⁶ ibid.

³⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე N33-საზ., 2008 წლის 28 მაისი.

ჩადენაში. სახელდობრ, განაჩენით დადგენილად იქნა მიჩნეული, რომ ტ.ძ-მ ჩაიდინა საბაჟო წესების დარღვევა, ე.ი. საბაჟო იდენტიფიკაციის საშუალების მოტყუებით, საბაჟო კონტროლის გვერდის ავლით, საქართველოს საბაჟო საზღვარზე განსაკუთრებით დიდი ოდენობით მოძრავი ნივთის - საკანცელარიო საქონლის - გადმოტანა.

მოგვიანებით, საქართველოს პრეზიდენტის 2006 წლის 25 ივლისის ბრძანებულებით, ცვლილება შევიდა საქართველოს კანონში „საბაჟო ტარიფებისა და გადასახადების შესახებ“, რითაც საკანცელარიო საქონელზე გაუქმდა საბაჟო გადასახადი. აღნიშნული ცვლილებით კი, დაცვის მხარის პოზიციით, უმჯობესდებოდა მსჯავრდებულის მდგომარეობა და, შესაბამისად, კანონს ასეთ დროს უნდა მისცემოდა უკუქცევითი ძალა.

საკასაციო პალატამ არც ამ შემთხვევაში დააკმაყოფილა მსჯავრდებულის საჩივარი და განმარტა, რომ უკუძალა აქვს მხოლოდ სისხლის სამართლის კანონს, თუ იგი აუქმებს ქმედების დანაშაულებრიობას ან ამსუბუქებს სასჯელს. სწორედ ამიტომ, უსაფუძვლოდ მიიჩნია სასამართლომ საჩივრის ავტორის მითითება საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანებულებაზე.³⁸

IV. საერთო სასამართლოების პრაქტიკის ანალიზი კანონის უკუძალის აკრძალვის პრინციპთან მიმართებით

1. პირობით მსჯავრთან დაკავშირებით საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განმარტების ანალიზი

უზენაესი სასამართლოს მიერ მიღებულ 2016 წლის 28 ივნისის გადაწყვეტილება და ამ გადაწყვეტილების დასაბუთება, ვფიქრობ, რომ ეწინააღმდეგება საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 13 მაისის გადაწყვეტილების იმ ნაწილის სულისკვეთებას, სადაც სასამართლო პირობით მსჯავრთან დაკავშირებით მსჯელობს.

სახელდობრ, საკონსტიტუციო სასამართლო მიუთითებს, რომ „როცა ამა თუ იმ სასჯელის გვერდით განსაზღვრულია პირობითი მსჯავრი, შეცდომა იქნებოდა არ დაგვენახა მისი გავლენა ამ სასჯელის ყოფიერებაზე. კერძოდ, პირობითი მსჯავრის არსებობა იძლევა იმის გარანტიას, რომ შეიძლება, არ მოხდეს სასჯელის გამოყენება მისთვის დამახასიათებელი ტრადიციული ფორმით. როცა პიროვნებას სასჯელის მოხდის ნაცვლად პირობითი მსჯავრი ეკისრება, ეს არაპირდაპირი გაგებით, სასჯელის შემსუბუქებაზე უფრო მეტი შეღავათის მაჩვენებელია. კანონმდებელი ამ ნორმატიული დანაწესით დანაშაულის სუბიექტს აძლევს შესაძლებლობას, თავიდან

³⁸ ibid.

აიციდინოს სასჯელი. ამიტომაც სასჯელის არაპირდაპირ გამკაცრებად უნდა ჩაითვალოს დანაშაულებრივი ქმედებისათვის პირობითი მსჯავრის გაუქმება მისი ჩადენის შემდეგ, მიუხედავად იმისა, რომ იგი არ არის გათვალისწინებული სასჯელთა სისტემაში. გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ პირობითი მსჯავრი არაპირდაპირ სასჯელთა სისტემის სივრცეშია. ის აქცესორული ხასიათისაა, ვინაიდან არ არსებობს პირობითი მსჯავრი სასჯელის გარეშე და ამ აზრით, სასჯელის ერთგვარი თანამგზავრია. მისი დამოუკიდებელი შეფასება არ ხდება და ამიტომაც ვამბობთ, რომ გავლენას ახდენს სასჯელზე”.³⁹

მართლაც, მიუხედავად იმისა, რომ პირობითი მსჯავრი არ არის გათვალისწინებული სასჯელთა სისტემაში, სასჯელის არაპირდაპირ გამკაცრებად მაინც უნდა ჩაითვალოს დანაშაულებრივი ქმედებისათვის პირობითი მსჯავრის გაუქმება მისი ჩადენის შემდეგ⁴⁰. ამ მოსაზრებას იზიარებს ასევე არაერთი ქართველი მეცნიერიც. მაგალითად, პროფესორი მერაბ ტურავა ეთანხმება რა საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებას, ემხრობა იმ შეხედულებას, რომ პირობითი მსჯავრი არაპირდაპირ სასჯელთა სისტემის სივრცეშია⁴¹ და თუ დანაშაულებრივი ქმედებისათვის ხდება პირობითი მსჯავრის გაუქმება მისი ჩადენის შემდეგ, იგი უნდა ჩაითვალოს სასჯელის არაპირდაპირ გამკაცრებად და, შესაბამისად, ასეთ კანონს უკუქცევითი ძალა არ უნდა მიეცეს.⁴²

ამავე პოზიციამაა ასევე, პროფესორი ირაკლი დვალიძეც. იგი იზიარებს მოსაზრებას, რომ პირობითი მსჯავრი თავისი ბუნებით არის აქცესორული ხასიათის, რადგან იგი სასჯელის დანიშვნის გარეშე ვერ ამოქმედდება.⁴³

³⁹ იხ. სქოლიო 4 supra.

⁴⁰ შეად. *ibid.*

⁴¹ იურიდიულ ლიტერატურაში არსებობს ასეთი მოსაზრებაც, რომ პირობითი მსჯავრი არც პირდაპირ და არც ირიბად არ არის სასჯელის სისტემის სივრცეში შემავალი ინსტიტუტი, ზოგიერთი ავტორი მას მოიხსენიებს, როგორც სისხლისსამართლებრივი ზემოქმედების ღონისძიებად, რომელიც მსჯავრდებულს აძლევს შესაძლებლობას, გამოსაცდელ ვადაში დაამტკიცოს, რომ მისი გამოსწორებისათვის არაა საჭირო დანიშნული სასჯელის რეალურად მოხდა. შეად. ნონა თოდუა, „პირობითი მსჯავრი“ წიგნში ნონა თოდუა (რედ.), სისხლის სამართლის კანონმდებლობის ლიბერალიზაციის ტენდენციები საქართველოში (2016) 367-380; ნონა თოდუა (რედ.), სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი (მესამე გამოცემა, 2018) 351-356; ნონა თოდუა და სხვა, სანქციები სისხლის სამართალში (2019) 124-127.

⁴² შეად. ტურავა, supra სქოლიო 2, 562; ტურავა, supra სქოლიო 1, 27, 31. აღსანიშნავია, რომ ადამიანის უფლებათა დაცვის ევროპული სასამართლოს მიერ დადგენილი პრაქტიკის თანახმად, ქმედების ჩადენის შემდგომ სოციალური დაცვის ღონისძიების ვადის გახანგრძლივების შემთხვევაშიც კი, სახეზეა ევროპული კონვენციის მე-7 მუხლის პირველი აბზაცის მე-2 წინადადების (არც იმაზე უფრო მკაცრი სასჯელი შეიძლება შეეფარდოს ვინმეს, ვიდრე სასჯელი, რომელიც გამოიყენებოდა დანაშაულის ჩადენის დროს) ხელყოფა. იხ. Judgment of the European Court of Human Rights N30060/04 “Jendrowiak v. Germany”, 14 April 2011. პარაგრაფი 40.

⁴³ ირაკლი დვალიძე, სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი, სასჯელი და დანაშაულის სხვა სისხლისსამართლებრივი შედეგები (2013) 128.

პროფესორი მაია ივანიძეც თვლის, რომ მიუხედავად იმისა, პირობითი მსჯავრი არაა სასჯელის სახე, „...ეს საკითხი მაინც უნდა გადაწყდეს სისხლის სამართლის კანონის უკუძალის წესის მიხედვით...“⁴⁴.

ამდენად, როცა პიროვნებას სასჯელის დაკისრებისას ერთმევა ამ სასჯელის შემსუბუქების ის შესაძლებლობები, რაც მას ჰქონდა დანაშაულის ჩადენის დროს, საკონსტიტუციო სასამართლოს თვალსაზრისით, ეს უნდა ჩაითვალოს სასჯელის გამკაცრებად.⁴⁵ გამომდინარე აქედან, უზენაესი სასამართლოს ზემოაღნიშნული მსჯელობა პირობით მსჯავრთან მიმართებით არ არის გასაზიარებელი და იგი ეწინააღმდეგება საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ მიღებულ 2009 წლის 13 მაისის გადაწყვეტილებას.

2. სისხლის სამართლის კანონში მოცემულ ბლანკეტურ ნორმებთან დაკავშირებით უზენაესი სასამართლოს განმარტების ანალიზი

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი შესაძლებელია ორ სფეროდ დაიყოს: 1) კლასიკურ დელიქტებად და 2) ეგრეთ წოდებულ ბლანკეტურ დელიქტებად. კლასიკური დელიქტების რიცხვს მიეკუთვნება მკვლელობა, ქურდობა, გაუპატიურება და სხვა. ბლანკეტური მუხლებისათვის დამახასიათებელია რაიმე წესის დარღვევა. უფრო კონკრეტულად, ამ დროს ადამიანთა საზოგადოებრივი ცხოვრების ამა თუ იმ სფეროში სპეციალურად დადგენილი წესების უგულებელყოფასთან გვაქვს საქმე. მაგალითად, ავტომობილით მოძრაობის დროს მძღოლმა უნდა დაიცვას სპეციალური წესი, რომელსაც სისხლის სამართლის კანონი არ ადგენს.⁴⁶

კითხვაზე - უნდა გავრცელდეს თუ არა ბლანკეტურ დელიქტებზე კანონის უკუქცევითი ძალა მაშინ, როდესაც ადგილი აქვს ასეთ დანაშაულებში გამოსაყენებელი სპეციალური კანონის შემსუბუქებას, ერთმნიშვნელოვნად პასუხის მიღება, ზემოთ მოცემული სასამართლოს პრაქტიკიდან

⁴⁴ შეად. ნონა თოდუა და სხვა, supra სქოლიო 41, 124-127.

⁴⁵ შეად. ტურავა, supra სქოლიო 2, 562. ამ პოზიციას იზიარებს ასევე აშშ-ის უზენაესი სასამართლოც. კერძოდ, პირობით მსჯავრთან დაკავშირებული მოთხოვნის სასარგებლოდ მეტყველებს აშშ-ის სასამართლო პრაქტიკა ე.წ. „მოგებული დროის“ კრედიტების სისტემის შესახებ, როცა კანონმა შეამცირა იმ დღეების რაოდენობა, რომლებიც პატიმარს ეთვლებოდა დამატებით, რამაც გამოიწვია მისი პატიმრობის ვადის ორი წლით გახანგრძლივება (Weaver v. Graham, 450 U.S. 24, 1981). ვინაიდან აღნიშნული კანონი მნიშვნელოვნად ცვლიდა დანაშაულის ჩადენის შედეგებს, იზღუდებოდა ადრე გათავისუფლების შესაძლებლობა, სასჯელი დანაშაულისათვის უფრო მძიმე გახდა და ამით დაირღვა კანონის უკუძალის აკრძალვის პრინციპი. იხ. სქოლიო 4 supra.

⁴⁶ შეად. გამყრელიძე, supra სქოლიო 1, 255; ლავრენტი მაღლაკელიძე, განზრახვა და მართლწინააღმდეგობის შეგნება ქართული და გერმანული სისხლის სამართლის მიხედვით, შედარებით-სამართლებრივი ანალიზი (2013) 73-76.

გამომდინარე, შეუძლებელია. უზენაესი სასამართლოს როგორც 2009 წლის 10 სექტემბერის, ისე 2008 წლის 28 მაისის გადაწყვეტილება ამ მხრივ დეტალურ ანალიზს საჭიროებს. ასეთ შემთხვევაში, მართებული იქნება, თუკი პრობლემის განხილვას საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-3 მუხლის შინაარსის გარკვევით დავიწყებთ.

2.1. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-3 მუხლისა და საქართველოს კონსტიტუციის 31-ე მუხლის მე-9 პუნქტის ურთიერთმიმართების პრობლემა

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-3 მუხლის თანახმად, როგორც ზემოთ აღინიშნა, სისხლის სამართლის კანონს, რომელიც აუქმებს ქმედების დანაშაულებრიობას ან ამსუბუქებს სასჯელს, აქვს უკუძალა, ხოლო პირიქით, თუ სისხლის სამართლის კანონი აწესებს ქმედების დანაშაულებრიობას ან ამკაცრებს სასჯელს, უკუძალა არა აქვს. ამდენად, სისხლის სამართლის კოდექსის დასახელებული ნორმა არეგულირებს სისხლის სამართლის კანონის უკუძალის საკითხს.⁴⁷ ეს უკანასკნელი კი თვალსაჩინოების მიზნით, პირობითად შეიძლება დავყოთ ორ ეტაპად: პირველი ეტაპი აყალიბებს ზოგადი ხასიათის დებულებას, თუ რა შემთხვევაში აქვს ან პირიქით, არა აქვს კანონს უკუძალა (მე-3 მუხლის პირველი ნაწილი) და მეორე ეტაპი განსაზღვრავს, თუ რომელ სტადიაზე ენიჭება კანონს უკუძალა (მე-3 მუხლის მე-2 და მე-3 ნაწილები).⁴⁸

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-3 მუხლის ეს რეგულაცია, შეიძლება ითქვას, რომ იმეორებს საქართველოს კონსტიტუციის 31-ე მუხლის მე-9 პუნქტის დანაწესს, რომელიც ადგენს: კანონს (იგულისხმება ნებისმიერი კანონი და არა მხოლოდ სისხლის სამართლის კანონი), თუ იგი არ ამსუბუქებს ან არ აუქმებს პასუხისმგებლობას, უკუძალა არა აქვს. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს განმარტებით კი, როგორც ზემოთ აღნიშნა, „უკუძალის აკრძალვის გარანტია მთელი სისხლის სამართლისათვის, როგორც ნორმათა ორგანული კავშირისათვის გათვალისწინებული გარანტიაა და არა მისი ერთი ნაწილისათვის“.⁴⁹

⁴⁷ ანალოგიური შინაარსის ნორმები გვხვდება ასევე, როგორც ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსში, ისე სამოქალაქო კოდექსში. მუხლი 9, საქართველოს კანონი „საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსი“ <<https://matsne.gov.ge/document/view/28216?publication=498>> [15.3.2022]; მუხლი 6, საქართველოს კანონი „საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი“ <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/31702?publication=118>> [15.3.2022].

⁴⁸ დაწ. იხ. ხარანაული, supra სქოლიო 1, 53-57.

⁴⁹ იხ. სქოლიო 4 supra.

მაშასადამე, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს განმარტებით, საქართველოს კონსტიტუციის 31-ე მუხლის მე-9 პუნქტის შინაარსში იგულისხმება ყველა ის კანონის ნორმა, რომელიც რაიმე ფორმით ადგენს სამართლებრივ, იურიდიულ პასუხისმგებლობას. გამომდინარე აქედან, მცდარად უნდა ჩაითვალოს უზენაესი სასამართლოს პოზიცია, რომ უკუძალა შეიძლება ჰქონდეს მხოლოდ სისხლის სამართლის კანონს და ისიც მარტო ე.წ. კლასიკურ დელიქტებთან მიმართებაში⁵⁰.

რეალურად, საქართველოს კონსტიტუციის 31-ე მუხლის დანაწესსა და სისხლის სამართლის კოდექსის მე-3 მუხლს შორის შეიძლება არსებობდეს მხოლოდ მცირე „შინაარსობრივი სხვაობა“. კერძოდ, კონსტიტუციის 31-ე მუხლი მოითხოვს, რომ უკუძალა გამოყენებულ იქნეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც კანონი ამსუბუქებს ან აუქმებს პასუხისმგებლობას, მაშინ როდესაც, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი ავიწროებს ამ დათქმას უკუძალის გამოყენების აკრძალვასთან მიმართებაში და იძლევა ორი ტიპის გარანტიას - (ა) თუ სისხლის სამართლის კანონი აწესებს ქმედების დანაშაულებრიობას ან (ბ) ამკაცრებს სასჯელს, უკუძალა არა აქვს.⁵¹

წინააღმდეგ შემთხვევაში, თუკი მიჩნეული იქნება, რომ ორივე ეს საკანონმდებლო აქტი პირისათვის აწესებს სხვადასხვაგვარ სამართლებრივ გარანტიას, მაშინ შესაძლოა, სრულიად ალოგიკურ დასკვნამდეც

⁵⁰ ნიშანდობლივია, რომ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში კანონის უკუძალის საკითხი განსხვავებულად არის რეგულირებული. კერძოდ, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-2 მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, სისხლის სამართლის პროცესში გამოიყენება ის ნორმა, რომელიც მოქმედებს გამოძიებისა და სასამართლო განხილვის დროს. ამავე მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად კი, სისხლის სამართლის საპროცესო კანონში შეტანილი ცვლილებები იწვევს წინათ გამოტანილი საპროცესო აქტის გაუქმებას ან შეცვლას, თუ ამით უმჯობესდება ბრალდებულის (მსჯავრდებულის) მდგომარეობა. საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებით კი, „საპროცესო კანონმდებლობის კავშირი რეტროაქტიულობასთან, ძირითადად, საფუძველშივე გამოირიცხება, რადგან ის არეგულირებს პროცედურებს, რომლებიც, დამოუკიდებლად იმისგან, თუ როდის მოხდა დანაშაულის ჩადენა, მომდინარეობს დროში, განგრძობადია, დინამიკურია... შესაბამისად, მიმდინარე ურთიერთობებზე აუცილებელია გავრცელდეს მათი (ურთიერთობის) განვითარების მოქმედი კანონი“, ამის შესახებ იხ. სქოლიო 11 supra. საკონსტიტუციო სასამართლოს აღნიშნული დასაბუთება, მოგვიანებით, უზენაესმა სასამართლომ თავის ერთ-ერთ გადაწყვეტილებაში გამოიყენა და მიუთითა, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-2 მუხლი, რომელიც ადგენს სისხლის სამართლის საპროცესო ნორმების დროში მოქმედების წესს, ვრცელდება იმ საპროცესო-სამართლებრივ ურთიერთობებზე, რომლებიც ახალი ნორმების ამოქმედების დროისათვის, როგორც წესი, არ არის დასრულებული ან აკმაყოფილებს საპროცესო კოდექსის 310-ე მუხლით გათვალისწინებულ წინაპირობებს. სხვა შემთხვევაში, უზენაესი სასამართლოს პოზიციით, საპროცესო ნორმების მოქმედებისას მიღებული საპროცესო აქტის გაუქმება ან შეცვლა გათვალისწინებული არ არის. ამის შესახებ იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე N16აგ-19, 2020 წლის 3 თებერვალი; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე N36აგ-19, 2020 წლის 25 თებერვალი; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე N747აგ-21, 2021 წლის 1 მარტი.

⁵¹ შეად. დიასამიძე, supra სქოლიო 5, 79-80.

მივიდეთ, მაგალითად, ერთ-ერთი ასეთი დასკვნა შეიძლება იყოს ის, რომ კონსტიტუციური დანაწესი უკუძალის აკრძალვასთან დაკავშირებით, არის ზოგადი ხასიათის ნორმა, ხოლო სისხლის სამართლის მე-3 მუხლი - სპეციალური, ამ დროს კი კონკურენციისას, ნორმის შემფარდებელმა უნდა გამოიყენოს სპეციალური ნორმა, ე.ი. მხოლოდ სისხლის სამართლის კანონი, რაც, ბუნებრივია, არ იქნება სწორი⁵².

საყოველთაოდ აღიარებულია, რომ კონსტიტუცია ნორმათა იერარქიაში ყველაზე მაღლა მდგომი საკანონმდებლო აქტია. კონსტიტუცია იერარქიულობით სათავეში დგას და მის შემდეგ, რანგის მიხედვით მოდის, ყველა სხვა ნორმატიული აქტი, მათ შორის, სისხლის სამართლის კოდექსი, ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსი, სამოქალაქო კოდექსი და სხვა. ქვემდებარეობის ამ სისტემის დაფუძნებაში კონსტიტუცია უმაღლესი რანგის აქტს წარმოადგენს არა მარტო იმიტომ, რომ განსხვავებულია მისი მიღების პროცედურა, არამედ იმიტომაც, რომ იგი, თვისებრივად, ღირებულებითი აზრით წარმოადგენს ყველაზე სრულფასოვან ნორმატიულ აქტს.⁵³ შესაბამისად, ამ თავისებურებების გამო, იგი ყველა ნორმატიული აქტის საფუძველია. სწორედ ეს გარემოება ანიჭებს მას განსაკუთრებულ მნიშვნელობას კონსტიტუციური ნორმების შემუშავებას გარკვეული აღიარებული სტანდარტების დაცვით.⁵⁴

გამომდინარე აქედან, ნორმის შემფარდებლებმა პირველ რიგში უნდა იხელმძღვანელოს საქართველოს კონსტიტუციით, ხოლო შემდეგ იმ საკანონმდებლო აქტებით, რომლებიც კონკრეტულ სამართლებრივ ურთიერთობებს არეგულირებენ.⁵⁵

გარდა ამისა, სრულიად შესაძლებელია, ნორმის შემფარდებელმა, ნორმის გამოყენებისას, იგი განმარტოს არა სიტყვასიტყვით, როგორც ეს

⁵² იურიდიულ დოქტრინაში მართებულიადაა აღიარებული, რომ დაუშვებელია, კონსტიტუციური ნორმა განმარტოს ქვემდგომი ნორმის საფუძველზე. ამის შესახებ იხ. თამარ შავგულიძე, „კონსტიტუციის შესაბამისი განმარტების მნიშვნელობა საერთო სასამართლოებისა და საკონსტიტუციო ნორმატოლოგიისას“ (2021) 25 საკონსტიტუციო სამართლის მიმოხილვა 115.

⁵³ შეად. ბესარიონ ზოიძე, „კონსტიტუციის ნორმების კონსტიტუციურობის შემოწმების პრობლემები“ (2015) 8 საკონსტიტუციო სამართლის მიმოხილვა 3-17.

⁵⁴ შეად. ibid, 15.

⁵⁵ „საერთო სასამართლოების შესახებ“ ორგანული კანონი მოსამართლეს, ასეთ შემთხვევაში, საკონსტიტუციო სასამართლოსადმი წარდგინებით მიმართვის რეკომენდაციას აძლევს, რაც ბუნებრივია, ამ პრობლემის გადაჭრის ყველაზე მარტივ და პრაგმატული გზაა. კერძოდ, კანონის მე-7 მუხლის მე-3 ნაწილი მიუთითებს, რომ „თუ საერთო სასამართლოში კონკრეტული საქმის განხილვისას სასამართლო დაასკვნის, რომ არსებობს საკმარისი საფუძველი, რათა ესა თუ ის კანონი ან სხვა ნორმატიული აქტი, რომელიც უნდა გამოიყენოს სასამართლომ ამ საქმის გადაწყვეტისას, მთლიანად ან ნაწილობრივ შეიძლება მიჩნეულ იქნეს საქართველოს კონსტიტუციის შეუსაბამოდ, იგი შეაჩერებს საქმის განხილვას და მიმართავს საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს. საქმის განხილვა განახლდება საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ ამ საკითხის გადაწყვეტის შემდეგ“.

გააკეთა უზენაესმა სასამართლომ ზემოთ მოყვანილ საქმეებში, არამედ კონსტიტუციის შესაბამისად⁵⁶ და ამ გზით მივიდეს სასურველ შედეგამდე.⁵⁷

2.2. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-3 მუხლის კონსტიტუციის შესაბამისი ინტერპრეტაცია

კონსტიტუციის შესაბამისი განმარტების მეთოდი ფართოდ გავრცელებულია სამართალგამოყენებისას.⁵⁸ კონსტიტუციაზე შინაარსობრივი წვდომა და, შემდგომში, მისი საერთო წესრიგში რეალიზება, ნებისმიერი სამართლებრივი სისტემის უმთავრესი ამოცანაა⁵⁹. ამ პროცესში კი, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია კონსტიტუციის შესაბამისი განმარტება, რომელიც გადამწყვეტ საფუძველს ქმნის ორდინალურ წესრიგში კონსტიტუციური პრინციპების ფაქტობრივი ასახვისათვის.⁶⁰ ამ მხრივ მეთად მნიშვნელოვანია სამართლებრივი სისტემის ერთიანობის იდეის აღიარება.⁶¹ მისი არსი მდგომარეობს შემდეგში: ცალკეული სამართლის ნორმები არ დგანან ერთმანეთის გვერდით განყენებულად, მათ შორის სისტემური კავშირის გარეშე, არამედ სამართალი წარმოადგენს ერთიან სისტემას. როგორც გერმანელი მეცნიერი ფრიდრიხ კარლ ფონ სავინი მიუთითებს, სამართლის ცალკეული ცნებები და წესები ქმნიან ერთ დიდ

⁵⁶ ასეთ განმარტებას შეიძლება, ასევე ეწოდოს „კონსტიტუციაზე ორიენტირებული განმარტება“.

⁵⁷ იურიდიულ ლიტერატურაში არსებობს შეხედულება, რომ კონსტიტუციის შესაბამისი განმარტება არ განეკუთვნება დამოუკიდებელი განმარტების მეთოდს. ამის მიზეზად კი შეიძლება დასახელდეს ის გარემოება, რომ ამ შემთხვევაში, კონსტიტუციის ქვემდგომი ნორმები განიხილებიან ძირითადი კანონის მასშტაბში და წარმოადგენენ სისტემური განმარტების სახეს, რადგან თუ ნორმის განმარტებისას სახეზეა ორი ან მეტი განმარტების შესაძლებლობა, რომელთაგანაც ერთს კონსტიტუციის შესაბამის შედეგამდე მივყავართ, ხოლო სხვას კონსტიტუციასთან წინააღმდეგობრივ შედეგამდე, არჩეული უნდა იქნას სწორედ მხოლოდ და მხოლოდ კონსტიტუციის შესაბამისი განმარტება. ამის შესახებ იხ. შავგულიძე, supra სქოლიო 52, 107-108.

⁵⁸ ნიშანდობლივია, რომ კონსტიტუციის შესაბამისი განმარტების მეთოდი გავრცელებულია ასევე ადმინისტრაციულ სამართალწარმოებაშიც. კერძოდ, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2019 წლის 20 ივნისის გადაწყვეტილებაში საკასაციო პალატამ შემდეგი განმარტება გააკეთა: სასამართლო პრაქტიკაში უზრუნველყოფილი უნდა იქნას გამოსაყენებელი ნორმის კონსტიტუციის შესაბამისი განმარტება, საერთო სასამართლოები არ არიან უფლებამოსილნი მოახდინონ საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების შესაბამისი განმარტება. ამავე გადაწყვეტილებით, „თუ საქმის განმხილველი სასამართლო მიიჩნევს, რომ საქართველოს კონსტიტუციას არ შეესაბამება ნორმატიული აქტი, სასამართლო გამოიტანს გადაწყვეტილებას საქართველოს კონსტიტუციის შესაბამისად“. ამის შესახებ იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე Nბს-857-853, 2019 წლის 20 ივნისი. ამ მოსაზრებას ვხდებით ასევე უფრო ადრინდელ გადაწყვეტილებებშიც, მაგალითად, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება/განჩინება საქმეზე Nბს-776-768(2კ-4კს-15), 2016 წლის 14 ივლისი.

⁵⁹ შეად. შავგულიძე, supra სქოლიო 52, 104.

⁶⁰ ibid.

⁶¹ შეად. რაინჭოლდ ციპელიუსი, იურიდიული მეთოდების მოძღვრება (მეათე გამოცემა, 2006) 53-54.

ერთობას.⁶² გამომდინარე აქედან, კანონის ნორმის ინტერპრეტაციას დაცული უნდა იყოს „სამართლის ერთიანობის“ პრინციპი, ე.ი. ინტერპრეტაციის შედეგად მიღებული გადაწყვეტილება წინააღმდეგობაში არ უნდა მოდიოდეს სამართლის სხვა ნორმებთან, განსაკუთრებით, იერარქიულად იგივე ან უფრო მაღალ საფეხურზე მდგომ ნორმებთან⁶³.

შესაბამისად, ვინც კანონის ერთ მუხლს იყენებს, ამით მთლიან სამართლებრივ სისტემას იყენებს. სწორედ ამიტომ, თანამედროვე სამართალში არსებობს მართლწინააღმდეგობის ცნება ფართო გაგებით, როგორც წინააღმდეგობა კულტურის ნორმებისადმი და არა ვიწრო გაგებით სისხლისსამართლებრივი მართლწინააღმდეგობის სახით.⁶⁴ ამდენად, ქართული, ისევე როგორც ევროპული, სამართლებრივი სისტემის „ქსელი“ არსებობს არა ერთი სამართლის დარგის ფარგლებში, არამედ არის დისციპლინათშორისო ხასიათის.⁶⁵ კერძო და საჯარო სამართალი არ წარმოადგენს ერთმანეთისაგან იზოლირებულ, ავტონომიურ მიკროსამყაროს, არამედ ერთმანეთთან იმყოფებიან მრავალმხრივ სამართლებრივ კავშირში.⁶⁶ სწორედ ამიტომ, სამართლის ნებისმიერი ნორმის ინტერპრეტაციას საფუძვლად უნდა დაედოს კონსტიტუციასთან შესაბამისობა. სამართლის გამომყენებელმა უნდა გააკეთოს ნორმის კონსტიტუციასთან შესაბამისობის დასადგენად კონსტიტუციაკონფორმული ინტერპრეტაცია.⁶⁷

გემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, კანონში მოცემული სიტყვები: „სისხლის სამართლის კანონს, რომელიც აუქმებს ქმედების დანაშაულებრიობას ან ამსუბუქებს სასჯელს, აქვს უკუძალა“, ამ შემთხვევაში უნდა განიმარტოს კონსტიტუციის შესაბამისად⁶⁸ და არა სიტყვასიტყვით, ვინაიდან სისხლის სამართლის კოდექსში მოცემული დანაშაულთა უმრავლესობა არის სწორედ ბლანკეტური შინაარსის, რაც მიუთითებს იმაზე, რომ ასეთი ქმედების დანაშაულებრიობის ხასიათს

⁶² Friedrich Karl von Savigny, 'System des heutigen Römischen Rechts' მითითებულია წიგნში ციპელიუსი, supra სქოლიო 61, 54.

⁶³ ibid, 60.

⁶⁴ თავად ცნება „მართლწინააღმდეგობა“ იურიდიულ ლიტერატურაში მე-19 საუკუნის ბოლოს ჩამოყალიბდა. მისი შექმნა ცნობილი გერმანელი მეცნიერის კ. ბინდიგის სახელს უკავშირდება, რომელმაც თავის მოძღვრებაში „ნორმათა თეორია“ პირველად ჩამოაყალიბა თეორია მართლწინააღმდეგობის შესახებ. იხ. Karl Binding, Die Normen und ihre Übertretung. Band 1, (4. Auflage, 1922) 4-7. მოგვიანებით, მართლწინააღმდეგობის ცნება კიდევ უფრო განავრცო და განავითარა ასევე გერმანელმა მეცნიერმა მ. ე. მაიერმა. იხ. Max Ernst Mayer, Der allgemeine Teil des deutschen Strafrechts (1915) 9-10. ქართულ ენაზე ამის შესახებ იხ. ტურავა, supra სქოლიო 1, 163-168; მალლაკელიძე, supra სქოლიო 46, 65-69, 174-179.

⁶⁵ შეად. ტურავა და გვენეტაძე, supra სქოლიო 30, 43-44.

⁶⁶ ibid.

⁶⁷ ibid, 44.

⁶⁸ ibid.

და მისი დასჯადობის წინაპირობებს განსაზღვრავს სწორედ სპეციალური კანონები, ნორმატიული აქტები. შესაბამისად, მათში განხორციელებული ნებისმიერი ცვლილება, რომელმაც შესაძლოა, შეამსუბუქოს ან გააუმჯობესოს პირის სამართლებრივი მდგომარეობა, ასახვა უნდა პოვოს ბრალდებულის/მსჯავრდებულის სასარგებლოდ მიღებულ სასამართლო გადაწყვეტილებებშიც. ამ ლოგიკით იხელმძღვანელა საკონსტიტუციო სასამართლომ ერთ-ერთი საქმის განხილვის დროს.⁶⁹

კერძოდ, მოცემულ შემთხვევაში, დავის საგანს წარმოადგენდა საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 72-ე მუხლის პირველი ნაწილის სიტყვების: „ამ კოდექსის“ კონსტიტუციურობა საქართველოს კონსტიტუციის 42-ე მუხლის მე-7 პუნქტთან (ძველი რედაქცია)⁷⁰. უფრო კონკრეტულად, მოსარჩელე, რომელიც ბრალდებული იყო საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 180-ე მუხლის მე-3 ნაწილის „ბ“ ქვეპუნქტით გათვალისწინებული ქმედების ჩადენისთვის, სასამართლოს წინაშე ითხოვდა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის ამ დანაწესის არაკონსტიტუციურად ცნობას.

საქმის არსი კი მდგომარეობდა შემდეგში: წინასასამართლო სხდომაზე ბრალდების მხარის მიერ წარდგენილი იქნა მტკიცებულება, რომელიც ეფუძნებოდა კერძო პირის მიერ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის და „ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შესახებ“ საქართველოს კანონის დარღვევით მოპოვებულ ინფორმაციას. ამ საბაბით, დაცვის მხარემ შუამდგომლობით მიმართა სასამართლოს წარმოდგენილი მტკიცებულების დაუშვებლად ცნობის თაობაზე. სასამართლომ არ დააკმაყოფილა აღნიშნული შუამდგომლობა, თუმცა, მოსარჩელის მითითებით, გამომდინარე იქიდან, რომ საქმეზე შემაჯამებელი გადაწყვეტილება მიღებული არ იყო და, ამასთან, არსებობდა ზემდგომი ინსტანციის სასამართლოს მიერ მტკიცებულების დასაშვებობასთან დაკავშირებით სხვაგვარი გადაწყვეტილების მიღების შესაძლებლობა, სარჩელით მიმართა საკონსტიტუციო სასამართლოს და მოითხოვა სადავო ნორმების არაკონსტიტუციურად ცნობა.

მოსარჩელის პოზიციით, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი დაუშვებლად აცხადებდა მხოლოდ „ამ კოდექსის“, ე.ი. სისხლის სამართლის

⁶⁹ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე N2/2/579 „საქართველოს მოქალაქე მაია რობაქიძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, 2015 წლის 31 ივლისი.

⁷⁰ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 72-ე მუხლის პირველი ნაწილი საკონსტიტუციო სასამართლოს ამ გადაწყვეტილებამდე შემდეგი შინაარსით იყო ჩამოყალიბებული: „ამ კოდექსის არსებითი დარღვევით მოპოვებული მტკიცებულება და ამგვარი მტკიცებულების საფუძველზე კანონიერად მოპოვებული სხვა მტკიცებულება, თუ ის აუარესებს ბრალდებულის სამართლებრივ მდგომარეობას, დაუშვებელია და იურიდიული ძალა არ გააჩნია.“

საპროცესო კოდექსის არსებითი დარღვევით და არა სხვა ნორმატიული აქტებით, მაგალითად, სისხლის სამართლის კოდექსით, „ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის შესახებ“ და „პოლიციის შესახებ“ კანონებით დადგენილი წესის არსებითი დარღვევით მოპოვებულ მტკიცებულებებს. ამასთან, მოსარჩელის განმარტებით, სადავო ნორმიდან გამომდინარე, დასაშვები იყო ისეთი მტკიცებულებებიც, რომლებიც ზემოხსნებული საკანონმდებლო აქტების დაცვით იყო მოპოვებული, თუმცა უარყოფილი არ გახლდათ გონივრული ეჭვიმათი შესაძლო გამოცვლის, მისინიშან-თვისებების არსებითი შეცვლის ან მასზე დარჩენილი კვალის არსებითი გაქრობის შესახებ.

საკონსტიტუციო სასამართლომ ნაწილობრივ დააკმაყოფილა მოსარჩელის მოთხოვნა და მიუთითა, რომ „განსახილველ შემთხვევაში სსსკ-ის 72-ე მუხლის პირველი ნაწილის მოცემული ნორმით განსაზღვრული წესი არსებობს გამონაკლისების გარეშე. აღნიშნული ნორმა მოქმედებს ზოგადად და არ უთითებს იმ წინა პირობებზე, რომლებიც დაავიწროებდა და საგამონაკლისო სახეს მისცემდა კანონის დარღვევით მოპოვებული მტკიცებულებებისთვის იურიდიული ძალის მინიჭების შემთხვევებს. კანონის დარღვევით მოპოვებული მტკიცებულებებისთვის იურიდიული ძალის მინიჭება ყველა შემთხვევაში, ნებისმიერი გამონაკლისისა და დავიწროების გარეშე, ახალისებს მტკიცებულებების მოპოვებელი სახელმწიფო ორგანოების თვითნებობას და შეიცავს პირის უფლებებისა და თავისუფლებების დარღვევის შეუქცევად საფრთხეებს. ასეთი მიდგომა კი შეიცავს მტკიცებულებების მოპოვების პროცესში ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების დარღვევის საფრთხეს და ეწინააღმდეგება კონსტიტუციის 42-ე მუხლის მე-7 პუნქტის სულისკვეთებას“⁷¹.

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ დაადგინა, რომ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 72-ე მუხლის პირველი ნაწილის სიტყვები „ამ კოდექსის“ არაკონსტიტუციურია საქართველოს კონსტიტუციის 42-ე მუხლის მე-7 პუნქტთან (ძველი რედაქცია) მიმართებით.

ამდენად, საკონსტიტუციო სასამართლომ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 72-ე მუხლის პირველის ნაწილის დანაწესი, რომელიც მიუთითებდა მხოლოდ „ამ კოდექსით“ არსებითი დარღვევით მოპოვებული მტკიცებულებების დაუშვებლობაზე, ცნო არაკონსტიტუციურად და განმარტა, რომ ამგვარი კანონისმიერი, სიტყვასიტყვითი განმარტება შეიცავდა პირის უფლებებისა და თავისუფლებების დარღვევის შეუქცევად საფრთხეებს.

ამ მსჯელობიდან გამომდინარე კი, შესაძლოა, ლოგიკურად მივიდეთ

⁷¹ იხ. სქოლიო 69 supra.

იმ დასკვნამდეც, რომ სისხლის სამართლის კოდექსში მოცემული სიტყვები - „სისხლის სამართლის კანონს, რომელიც აუქმებს ქმედების დანაშაულებრიობას ან ამსუბუქებს სასჯელს, აქვს უკუძალა“ უნდა განიმარტოს არა სიტყვასიტყვით, არამედ კონსტიტუციის შესაბამისად და სიტყვებში - „სისხლის სამართლის კანონი“ მოვიაზროთ როგორც სისხლის სამართლის კოდექსის კლასიკური, ასევე ე.წ. ბლანკეტური შინაარსის მქონე ნორმებიც.⁷²

V. დასკვნა

ამრიგად, სისხლის სამართლის საგარანტიო ფუნქციას უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის სწორად გადასაწყვეტად. ზემოთ მოყვანილ შემთხვევებში ნათლად გამოჩნდა, თურამდენად სწორად არის კანონიერების ეს უმნიშვნელოვანესი პრინციპი რეალიზებული შიდაეროვნული სასამართლეობის მიერ მიღებული გადაწყვეტილებებში. ვფიქრობ, ამ მხრივ, ეროვნული სასამართლოების დონეზე ნაკლები ყურადღება ეთმობა როგორც, ერთი მხრივ, ნორმის სწორად ინტერპრეტაციას, ასევე, მეორე მხრივ, კონსტიტუციის მიერ დადგენილ საკანონმდებლო იერარქიას.

ზემოაღნიშნული ანალიზიდან გამომდინარე კი, საბოლოოდ, შესაძლებელია, გამოიყოს რამდენიმე მნიშვნელოვანი გარემოება ამ პრობლემაზე მსჯელობისას:

- (1) კანონის უკუძალის აკრძალვა მოქმედებს არა მარტო სისხლის სამართლის კერძო ნაწილის, არამედ ზოგადი ნაწილის ნორმებზეც, მათ შორის, პირობით მსჯავრზე და ხანდაზმულობის ვადებზეც;
- (2) უკუძალის აკრძალვის გარანტია არის მთელი სისხლის სამართლისათვის, როგორც ნორმათა ორგანული კავშირისათვის გათვალისწინებული გარანტია და არა მისი ერთი, ცალკეული ნაწილისათვის;

⁷² ბლანკეტური შინაარსის მქონე დელიქტებია ასევე სისხლის სამართლის კოდექსში არსებული ნარკოტიკული დანაშაულის XXXIII თავში შემავალი არაერთი ნორმა, რომელიც ბოლო პერიოდში განხორციელებული საკანონმდებლო ცვლილებების გამო, მნიშვნელოვან რედაქტირებას განიცდის. ამ ცვლილებებით კი, ბუნებრივია, ერთ შემთხვევაში, შეიძლება მოხდეს პირის მიმართ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის გამკაცრება, ხოლო, მეორე შემთხვევაში, შემსუბუქება ან საერთოდ გამორიცხვა. უზენაესი სასამართლოს ბოლოდროინდელი პრაქტიკის ანალიზი კი ცალსახად მიუთითებს იმაზე, რომ სასამართლო ამ ნორმებში შესულ ცვლილებებს, თუკი იგი ბრალდებულის ან მსჯავრდებულის მდგომარეობას აუმჯობესებს, უკუძალას ანიჭებს. მაგალითისათვის იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე N79აგ-20, 2021 წლის 3 ივნისი; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე N58აგ-20, 2020 წლის 10 დეკემბერი.

(3) სისხლის სამართლის კოდექსში მოცემული სიტყვები - „სისხლის სამართლის კანონს, რომელიც აუქმებს ქმედების დანაშაულებრიობას ან ამსუბუქებს სასჯელს, აქვს უკუძალა“ - უნდა განიმარტოს კონსტიტუციის შესაბამისად, რაც ნიშნავს იმას, რომ მასში უნდა მოვიაზროთ არა მხოლოდ სისხლის სამართლის კანონის ე.წ. კლასიკური, არამედ ასევე ე.წ. ბლანკეტური შინაარსის მქონე დელიქტებიც. გამომდინარე აქედან, ნებისმიერ საკანონმდებლო ცვლილებას, რომელიც დაკავშირებული იქნება პირის პასუხისმგებლობასთან, უკუძალა მიეცემა მხოლოდ მაშინ, თუკი ამით გაუმჯობესდება ან საერთოდ გამოირიცხება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა.